

Болгарська мова

10–11 класи

Програма
для загальноосвітніх навчальних закладів

ПРОГРАМА

**ЗА ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНИТЕ УЧИЛИЩА С ОБУЧЕНИЕ НА
УКРАИНСКИ ЕЗИК**

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Пояснителна записка

Програмата е предназначена за обучение по български език в 5-11 клас на общеобразователните учебни заведения с украински език на обучение, с изучаване на български език. Дадената програма е разработена въз основа на принципа на приемствеността и перспективността, с отчитане на тези постижения на учениците, които са резултат на обучението по български език в началната степен на обучение. Учебното съдържание се подбира в съответствие с държавните стандарти и критерии на оценяване на учебните постижения на учениците.

Българският език не само приобщава учениците към българската култура, но и разширява възможностите им да възприемат украинските и световните духовни ценности, повишава общата култура на подрастващите.

Обучението се осъществява във взаимодействие с обучението по официалния държавен език и литература на Украйна. Общата насоченост е към достигане на такава *комуникативна същност*, която е в съответствие с изискванията на обществото и потребностите на личността; към подготовка на личности, които възприемат българския език като ценност, като постижение на човешката мисъл и изпитват стремеж и потребност да общуват с нея, които умеят да анализират езика, да съпоставят български и украински език, български книжовен език и диалекти, умеят да контролират своето речево поведение, без да объркват езиците.

Основните *цели* на обучението са:

- развитие на умение да се ползват с езика като средство за общуване и познание;
- усъвършенстване на устната и писмена речева дейност, на продуктивната и рецептивната дейност (четене, слушане, говорене, писане), овладяване на културата на речевото поведение (речев етикет);
- формиране на националното самосъзнанието на учениците, а също възпитание в патриотизъм като гражданин на Украйна, уважение към държавния език и към другите езици;
- приобщаване към българския народ – носителя на изучаемия език; културата и традициите на българите;
- формиране на духовния свят на детето, на ценностните му ориентации и миогледа с помощта на разширения активен и пасивен речник;
- развитие на мисловните способности, на паметта, на вниманието, на способността за самооценка с помощта на езика (чрез запомняне на конкретната езикова материя – думи, текстове, анализ на текстове с нравствена тематика, размисли върху съчинения с подобна тема).

Достигането на тези цели предполага решаването на следващите *задачи*:

- усвояване от учениците на определен кръг знания за езика и речта като

основи на развитието на речевите навици;

- обогатяване на лексическия запас на учениците, усвояване на нормите на българския книжовен език (лексически, граматически и също правписни и правоговорни норми);
 - формиране на общонаучни умения и навици (работа с книга, конспектиране, използване на справочна литература);
- разширяване на кръгозора на учениците чрез усвояване на лингвистични знания в резултат на четенето.

Съвременната концепция на обучението (възпитанието) по български език (роден) в 5-11 класове от общообразователното училище се основа на комуникативно-дейностния подход в организирането на обучението по предмета.

Образователно-възпитателното значение на предмета се определя от социалната функция на езика, който е основно средство на човешкото общуване, за опознаване на реалността и усвояване на националната култура на българския народ.

Чрез езика ученикът навлиза в езиковия колектив и усвоява формите в социалното взаимодействие. Езикът формира понятийния апарат, развива паметта, абстрактното мислене т.е. осигурява интелектуалното развитие на детето. С помощта на родния си език детето се самоопознава, овладява за самоанализ и самоизразяване, т.е. формира се като личност.

Следва да се отбележи, че програмата има за отправна точка целите /основни и междинни/, които училищното образование следва да постигне. Приоритет имат формиращите цели по отношение цялостното развитие на личността, които намират конкретизация в спецификата на предмета.

При определяне на съдържанието на предмета е необходимо да се изхожда от комуникативната цел на обучението, от речево-комуникативния подход. За това съдържанието на предмета трябва да включва материал, необходим за формиране на:

- комуникативна компетенция, предполагаща овладяване на речевата дейност, културата на речевото поведение (речева линия на съдържанието). При такъв подход развитието на общоречевите умения и навици (говорене, четене, слушане, писане) представляват основната и водеща част на съдържанието на предмета;

- езикова компетенция, която включва знанията за системата на езика и на речта, а също така умения и навици за използването им в процеса на речевото общуване, спазване на нормите на всички езикови нива (езикова линия на съдържанието).

Комуникативно-речевият принцип предполага изучаването на езиковите явления с оглед функционирането им в речта. Този принцип изисква акцентът да се сложи върху развитие на речевите способности и словесно-творческите възможности на учениците. Комуникативността предполага и функционално-стилистична насоченост.

Характерна особеност на обучението по българския език е използване на знания, умения и навици, получени от уроците по украински език, широко

използване на скрити и открити съпоставки на тези езикови явления на сродните ни езици, а също съпоставки на диалектни и литературни форми на българския език. Обучението е призвано да разшири лингвистичния кръгозор на учениците, формиране на умения да виждат подобие и различие между езиците.

Програмата на курса е разработена в съответствие с тези съдържателни линии, които са определени от държавния стандарт : речева, езикова, социокултурна, деятелна (стратегическа).

Речевата и езиковата линии на съдържанието са разработани по класове, а социокултурната и деятелната (стратегическа) линии са представени в пояснителната записка – в нея е описана работата, която е задължителна част на обучението.

Речевата линия дава материал за работа върху развитие у учениците на речеви умения, които осигуряват различни видове речева дейност (слушане, говорене, четене, писане). Тази работа се осъществява в продължение на учебната година и при планирането трябва да се разпредели така, че всички видове речева дейност да бъдат достатъчно представени в плановете.

Тематиката на текстовете за слушане и четене, диалози и монологически изказвания на учениците се определят в съответствие с основните сфери на използване на езика. А именно:

- персонална: аз и моята родина, приятели, здраве, ваканция, свободно време, покупки, и др.;
- публична: моето родно село (моят град), Украйна – нашия общ дом; България; природа; сезони, животински и растителен свят, особеността на природата в Украйна и България; отношение към природата, опазването на природата; резервати, пътувания, пътешествия, средства за комуникация, обществена активност на младите; моите обществени задължения; как си представям бъдещото на Украйна, България; правата на човека, правата на детето; уважаване правата на другите, правата на националните малцинства на Украйна, изкуство, народни традиции, музеи, традиционни занаяти на украинци и българи; общодържавни и народни празници;
- образователна: училищният живот, библиотеката, ролята на образованието в живота на човека, народна педагогика, законът на Украйна за образованието, типове учебни заведения в Украйна и в България;
- професионална: професиите на родителите ми, професия и призвание, избор на професия, работа в чужбина.

В работата с текста (при възприемане и създаването му) вниманието трябва да е насочено към фактичното съдържание, темата, основната мисъл на текста, причинно-следствените връзки, изобразително-изразителните средства. Следва да учим учениците да свързват съдържанието на текста със

собствения жизнен опит, да изказват свои оценъчни виждания по повод на съдържанието и формата на чутото и прочетеното.

Работата с текста почва от структурната, формалната му страна (структура, композиция, тип) към съдържателната. От анализа на чужд текст, учениците минават към създаването на собствен текст (по план, предложен от учителя, после по собствен план). Творческите работи се пишат в различни жанрове – есе, очерк, разказ и други. Особено място се отделя на работата с художествен текст. Тук учениците се запознават с естетическата функция на словото.

Езиковата линията предполага формиране на знания за езика и езикови умения. Знанията за езиковите единици се използват не толкова за езиков анализ, колкото за организация на редовна работа за развитие на лексически, граматически навици и навици за правилно произнасяне и писане от учениците.

Езиковият материал в програмата е продължение на започнатата работа в началната степен на обучение. Затова материалът за звукове и букви, за състав на думата, лексикално значение на думата, значение на фразеологическите словосъчетания, елементарни сведения по граматика се дават в програмата за 5 клас като повторение и разширение.

Програмата на всеки клас включва в себе си раздели по лексикология и фразеология, морфология, синтаксис и стилистика . Това позволява да се осигури комплексна работа върху думите, изречението, текста и да не се откъсват формирането на знанията за езика и езиковите умения, от развитието на речевите умения.

На тази основа създаваме условия за по-леко овладяване книжовно-стиловите норми и формиране на умения за разграничаване на книжовните и диалектните форми на българския език. А така също преодоляване на отклоненията под влияние на руски и украински езици. При това езиковите единици се отделят и осъзнават в действие, в процеса на построяването на текста.

Работата по **правопис** предполага развитие на правописна наблюдателност, умение да преписват и да сравняват написаното с образец , да се ръководят и използват изучените правописни и пунктуационни правила. При формирането на правописни навици се използва съпоставката между украински, руски, български езици.

Социокултурната линия на обучението предполага запознаването на учениците с особеностите на социалните и национално-културни отношения между хората; развитие уменията на учениците да спазват нормите, които регулират обществените отношения . Учениците се запознават с това , че в Украйна живеят представители на различни националности , носители на различни езици и култури. Учениците трябва да получат широк кръг знания за националните особености на поведение, общуване, използване на речев етикет и неречевы сигнали. При това в часовете по български език основно внимание се отделя на културата на българския народ, за взаимовръзката между украинската и българската култури.

Важна задача на работата върху социокултурната линия на съдържанието на обучението е формиране у учениците на толерантност към другата култура, умение да я оценят, възпитание на благожелателно отношение към хората принадлежащи към другата култура, развитие на умения да общуват с хората от други националности

Такава дейност предвижда задълбочена работа върху лексиката , която означава реалии на народен живот : названия на битови предмети (храна, облекло, украшения и др .), народни обичаи , празници; а така също думи, които означават морални, духовни ценности. Необходимо е да се анализират фразеологически изказвания, пословици, поговорки, формули на речевия етикет, които имат етнокултурен колорит и показват характера и жизнения бит на народа. За да изпълни тази линия на съдържание на обучение учителят трябва да използва текстове , съдържащи сведения за духовната и материална култура на българския народ , за традициите , обичаите, литературата и изкуството.

Деятелната (стратегическа) линия на съдържанието на обучението предполага развитието на *общоучебни навици*, а също овладяване от учениците на *стратегии* за успешна речева дейност.

Общоучебните умения включват организационни , контролно-оценъчни, общопознавателни, общоречевы умения.

Важно е учениците да се научат да се съотнасят с основните етапи при създаване на текст – ориентировка – планиране – реализация и контрол:

а) ориентирането в ситуацията на общуването означава да се притежават умения за осмисляне на темата на изказването, да се избира най-подходящата форма на изказване;

б) при етапа на планирането да подбират материал, да се избира най-подходящата форма на изказване;

в) при контрола са необходими редакторски умения, чрез които се усъвършенствува речта.

Стратегиските умения помагат за успешното изпълнение на речевите задачи на общуването. Стратегиите позволяват да се използват силите на речевата подготовка и да се излезе от затруднения в случай на недостъпно владение на нужните езикови средства, да умееш да помолиш за помощ и да се възползваш от нея..

Обучението на български език е свързано с други училищни дисциплини. Междупредметните връзки са обусловени, преди всичко, с това, че обучението се построява въз основа на опора на знания и умения по украински и руски езици . В работата по езика широко се използват художествени текстове и знанията по литература, т.е. осъществява се тясна връзка с курса по литература. Освен това, обучението на езика се реализира с използване на материали по роден край, история, география, музика, изобразително изкуство, трудово обучение.

Междупредметната връзка способства за използване знания за стиловете на речта при анализ на текстовете от учебниците по други предмети: чрез частно-стилистични прояви се откриват общи закономерности във функционирането на езика. Личността на ученика се обогатява интелектуално, морално и естетически, обогатяват се чувствата и, като активно се работи с художествени и научни текстове като цяло. Тези текстове се дават за рецептивна, репродуктивна и главното – продуктивна, творческа, мисловна, речево изразена дейност. На фона на другите функционални стилове се подчертават особеностите на художествения текст (общото и различното) – естетическата му страна, изразена в езиковите особености, основни признаци на текста; речевия етикет в различни комуникативни сфери.

Обучението следва да дава възможност за изява на индивидуалността на ученика , чрез учебното съдържание да се осъществява познавателна дейност. Оттук нараства ролята на разнообразните видове самостоятелна работа, работа по двамата или по -големи групи. Това дава възможност всички ученици активно да работят, да изразяват и аргументират свои лични мисли, да се вслушат в мнението на другите, да сравняват различни гледища. Всичко трябва да бъде свързано с личния опит на ученика, за да бъде интересно и важно за него.

Усвояването на български език в училищата с украински език на обучение трябва да съдейства за оптималното езиково развитие на подрастващите; да развива комуникативно-речевите им компетенции, да формира интерес към овладяването на езици, да приобщава към българската култура в единство с украинската и световна култура.

10-11 клас
(35ч; 1 ч в седмицата)
(2 часа по мнение на преподавателя)

1.РЕЧЕВИ ДЕЙНОСТИ И УМЕНИЯ (20 ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Слушане. Четене</p> <p>Усъвършенстване умението внимателно да слуша, да чете и възприема съдържанието и смисъла на произведението, особеностите на неговата структура и художествените достоинства.</p> <p>За слушане и четене се предлагат текстове от различни жанрове и стилове, по-трудни от тези, които се използват в основния курс.</p> <p>Рецитиране на стихотворение и откъс от проза.</p> <p>Възприемане при четене различни видове информация от текста: логическа, емоционално-оценъчна, подбудителна.</p> <p>Работа с книга: именен, азбучен указател.</p> <p>Различни видове четене: избирателно (по определени части от съдържанието), познавателно (добиване обща представа за текста), изучаващо (дълбоко вникване в текста, критическо осмислене на материала).</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">- да възприема слухово по-дълги и по-сложни текстове от различни стилове (монологични и дилогични; проза и стихове) и да разбира съдържанието и смисъла им;- да обяснява различните видове информация от текста: логическа, емоционално-оценъчна, подбудителна информация; естетичната и експресивната страна на текста; стилистичните разновидности на текста;- да чете на глас текстове от различни стилове, съблюдавайки правогорните и интонационни правила; отчитайки особеностите на слушателската аудитория;- да чете наум различни текстове и да разбира съдържанието, смисъла, структурата;- да използва различни видове четене: избирателно, познавателно, изучаващо;- да открива информация в книгата от именния и азбучния указатели;- да намира най-важното в текста, идеи, мотиви и социално-значими идейни внушения;- да обяснява темата и подтемите на текста, характерите на действащите лица;- да мисли самостоятелно при слушане и четене и да съставя лично мнение за това, което се разказва в текста;- да оценя съдържанието и формата, риторическите достоинства на текста;

	<ul style="list-style-type: none"> - да обяснява особеностите на употребените езикови средства; логическата, емоционално-оценъчната, подбудителната информация в текста; - да използва различни речници и помощна литература.
<p>Говорене. Писане</p> <p>Повторение, обобщение знанията за диалога, правилата на общуване; правилата за построяване на устни и писмени изказвания.</p> <p>Усъвършенстване уменията в диалогична реч, използвайки правилата за общуване, спазвайки речевия етикет.</p> <p>Усъвършенстване уменията за построяване на устни и писмени изказвания.</p> <p>Съчинения на морално-етични и обществени теми. Прилагане в житейски ситуации на уменията за създаване на текст, в които да изразяват и аргументират лично мнение, съпоставяйки го с други гледни точки.</p> <p>Използване богатството на българския език за построяване на текст по правилата на риториката, да се убеждават слушателите и читателите в изложението мисли и идеи; да се води дискусия и побеждава в нея.</p> <p>Устно изказване на основа разширен план и тезиси. Доклад.</p> <p>Конспект. Реферат.</p> <p>Дискусия (дебати).</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да построява устен и писмен текст, съобразен със задачата на общуването, използвайки правилата на риториката (в това число устно изказване и доклад); - да коментира (устно и писмено) особеностите на българската и украинската култура, традиции, нрави, обичаи; - да спазва логическата последователност на изложението, разкривайки отделните подтеми от дадената обща тема; - да участва в обсъждането на сложни дискуссионни проблеми, да спазва правилата на общуване, владеейки методите на риториката и правилата за водене на дискусия; - да сравнява при четене български и украински обичаи, описани в текста; - да прави конспект на статия; реферат по зададена тема от няколко източника; - да използва правилно и уместно в устна и писмена реч лексикалното, фразеологичното и граматичното богатство на езика, да изразява и аргументира лично мнение, да го съпоставя с други гледни точки, без да обижда събеседника си; - да чете, разбира и обяснява статии от тълковен, синонимен, фразеологичен и енциклопедичен и друг речник.
<p>Говорене. Писане</p> <p>Повторение, обобщение знанията за диалога, правилата на общуване; правилата за построяване на устни и писмени изказвания.</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да построява устен и писмен текст, съобразен със задачата на общуването, използвайки правилата на риториката (в това число устно изказване и

<p>Усъвършенстване уменията в диалогична реч, използвайки правилата за общуване, спазвайки речевия етикет.</p> <p>Усъвършенстване уменията за построяване на устни и писмени изказвания.</p> <p>Съчинения на морално-етични и обществени теми. Прилагане в житейски ситуации на уменията за създаване на текст, в които да изразяват и аргументират лично мнение, съпоставяйки го с други гледни точки.</p> <p>Използване богатството на българския език за построяване на текст по правилата на риториката, да се убеждават слушателите и читателите в изложението мисли и идеи; да се води дискусия и побеждава в нея.</p> <p>Устно изказване на основа разширен план и тезиси. Доклад.</p> <p>Конспект. Реферат.</p> <p>Дискусия (дебати).</p>	<p>доклад);</p> <ul style="list-style-type: none"> - да коментира (устно и писмено) особеностите на българската и украинската култура, традиции, нрави, обичаи; - да спазва логическата последователност на изложението, разкривайки отделните подтеми от дадената обща тема; - да участва в обсъждането на сложни дискуссионни проблеми, да спазва правилата на общуване, владеейки методите на риториката и правилата за водене на дискусия; - да сравнява при четене български и украински обичаи, описани в текста; - да прави конспект на статия; реферат по зададена тема от няколко източника; - да използва правилно и уместно в устна и писмена реч лексикалното, фразеологичното и граматичното богатство на езика, да изразява и аргументира лично мнение, да го съпоставя с други гледни точки, без да обижда събеседника си; - да чете, разбира и обяснява статии от тълковен, синонимен, фразеологичен и енциклопедичен и друг речник.
---	---